

1876 OSMANLI-SIRP-KARADAĞ SAVAŞI'NDA YABANCI GÖNÜLLÜLER

Öz: Prens Milan Obrenoviç döneminde 1875 Hersek İsyanı patlak vermiştir. Öncelikle bu isyana müdahil olmaktan kaçınan Prens Milan ülkesindeki savaş taraftarı rüzgâra karşı koyamayarak 1 Temmuz 1876'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Savaş öncesinde Rus Generali Çernayef'i ordusunun başına getiren Prens Milan'a en büyük destek Rusya'dan gelmiştir. Özellikle Slav komiteleri para ve gönüllü yardımında bulunmuşlardır. Rus halkı da nakden ve manen yardımda bulunmuş, bu yardımlar gazetelerde de yayınlanarak en ücra köşelere kadar yardımın yayılması hedeflenmiştir. Bunların yanı sıra Bulgarlardan da gönüllü birlikleri kurulmuş, Hocabeğ yoluyla Sırbistan'a ulaştırılması için gerekli vasıtalar sağlanmıştır. Romanya ve Yunanistan savaşta tarafsız olmalarına rağmen şüpheli tavırlarda bulunmuşlardır. Özellikle Romenler kendi topraklarından gönüllü geçişine onay vermişlerdir. Sırlara, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırları da destek vermişlerdir. Ancak Macaristan, kendi yönetimindeki Sırların Sırbistan'a gidişini yasaklamıştır. Osmanlı Devleti tebaasından da gönüllü olanlar çıkmıştır. Özellikle Rusya'nın İstanbul Elçiliği doktoru ve Filibe Konsolosu gönüllü toplama konusunda önyak olmuşlardır. Topladıkları Bulgar gönüllüleri de Sırbistan'a gizlice göndermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sırbistan, Milan Obrenoviç, Rus, Bulgar, Yunan Gönüllüler.

Foreign Volunteers in the 1876 Ottoman-Serbian-Montenegrin War

Abstract: During the reign of Prince Milan Obrenovic, the Herzegovina Revolt of 1875 broke out. First of all, Prince Milan, who avoided being involved in this revolt, could not resist the war-like atmosphere in his country and declared war against the Ottoman Empire on July 1, 1876. Prior to the war, the greatest support for Prince Milan, who brought the Russian General Chernayef to the head of his army, was given by Russia. Especially Slavic committees provided financial and volunteer assistance. Russian people also provided financial and moral aid, and these aids were published in the newspapers, which was aimed to spread the aid to the most remote places. In addition, Bulgarian volunteer units were established, and necessary means were provided to reach Serbia via Hocabek. Although Romania and Greece were neutral in the war, they acted suspiciously. In particular, the Romanians permitted the voluntary transition in their territory. The Serbs of the Austro-Hungarian Empire also supported the Serbs. However, Hungary banned Serbs living there to go to Serbia. There were also volunteers from the subjects of the Ottoman Empire. Especially, the Russian Embassy doctor in Istanbul and the Plovdiv Consul took the initiative in recruiting volunteers. They secretly sent the Bulgarian volunteers to Serbia.

Keywords: Serbian, Milan Obrenovich, Russian, Bulgarian, Greek Volunteers.

TÜRLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
53. SAYI / VOLUME
2023-BAHAR / SPRING

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Doç. Dr. Ayşe ÖZKAN

Çankırı Karatekin Üni.
Edebiyat Fak.
Tarih Böl.

zastava76@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-5300-0627

Gönderim Tarihi
Received

07.04.2023

Kabul Tarihi
Accepted

02.06.2023

Atf
Citation

Özkan, Ayşe. "1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda Yabancı Gönüllüler." *Türklük Bilimi Araştırmaları*, no. 53, 2023, ss. 121-137.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

1875 Hersek İsyanı'ndan sonra Sırbistan ve Karadağ'da bir savaş eğilimi ortaya çıkmış ve Ağustos 1875'te Sırbistan'da yönetime savaş yanlısı bir hükümet gelmiştir. Üç imparator ittifakı (Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan), Sırbistan ve Karadağ'ın her türlü eylemini engellemeye çalışmaktaydılar. Ancak Rusya'nın resmi tutumunun aksine Slav yanlısı ortamlar Balkan Slavlarının özgürlüğüne kavuşturulmasını tavsiye etmekteydiler. Ayrıca bir savaşın Rusya'nın müdahalesine neden olacağına dair güvence vermekteydiler. Osmanlı Devleti ise 1875 sonbaharında yaklaşık 160.000 askeri Sırbistan sınırına yığmıştı. Bu sırada Sırbistan Prensi ve muhafazakârlar savaşa karşı çıkarak savaş yanlısı liberal hükümeti devirmişlerdir. Amaçları Sırp kamuoyunu iç reformlara çevirmekti. 1876 ilkbaharına gelindiğinde ise Bosna-Hersek'teki ayaklanma tekrar alevlenmiştir. Avusturya Bosna-Hersek'i ilk fırsatta ilhak edecek gibi dururken, Rusya ise siyasetinin merkezini Bulgaristan üzerine taşımıştır. Sırp kamuoyu ve ordusu ise savaş istemekteydi (Djordjeviç 135-136). Dolayısıyla Nisan ayında Sırbistan'da liberaller yine iş başına getirilmiş, Stevça Mihailoviç Hükümet Reisi, Yovan Ristiç de Hariciye Müdürü olmuştur (Özkan 264). Böylece Sırlar artık bağımsızlık için uygun bir zaman kollamaya başlayacaklardır.

Amaçları Duşan (1331-1355) zamanındaki *Büyük Sırbistan*'ı ihya etmek yani Bosna, Hersek, Karadağ, Bulgaristan, Dalmaçya, Hırvatistan ve Macaristan'ın bir parçasını ele geçirecek bir Slav devleti kurmak olan Sırlar, Sırbistan özerk bir prenslik olduğundan beri bu hülya ile yaşamaktaydılar. Özellikle Obrenoviç hanedanı bu hülyanın kendisi tarafından gerçekleştirileceğine inanmıştı (Baykal 231-232). 12 Mayıs 1876'da ordusunun başına Rus generali Çernayef'i getiren Sırbistan'da (Baltalı 61) bu durum Rus teşvikini göstermekte ve *Büyük Sırbistan* amacıyla Moskova Panslavizmi'nin patlak verdiğine işaret etmekteydi (Sumner 177). 13 Mayıs 1876'da Sırp Bakanlar Kurulu da "Türkiye'deki kardeşlerinin kurtuluşuna yardım etmeye ve Türk İmparatorluğu'ndaki Sırp halkını mümkün olduğunca birleştirmeye" karar vermiştir. Sırbistan'a Bosna ve Eski Sırbistan, Karadağ'a ise Hersek ilhak edilecekti. Rus Panslavları Sırbistan'ı savaşa girmeye çağırırmaktaydılar ve böylelikle Rusya'nın yararlanacağı genel bir Balkan yangını olacağını düşünmekteydiler. General M. G. Çernayef'in gazetesi *Russky Mir* de Sırbistan'ın Balkan Piedmont'u olacağını ve Türk Slavlarını birleştireceğini açıklamaktaydı (MacKenzie 37). Sırp askeri planına göre Osmanlılara dışarıdan ve içerdiden saldırılacaktı. Karadağ ile 16 Haziran 1876'da varılan anlaşmaya göre de Karadağ ordusu Hersek'e, Sırbistan ordusu Bosna'ya, Sancak'a, Timok'a ve Niş'e saldıracaktı. Bulgaristan'daki ayaklanmanın Bosna Hersek'teki ayaklanma ile paralel bir şekilde yürüyeceği ve Osmanlı cephesinin arka kısmını tehdit edeceği umut edilmekteydi (Djordjeviç 136). Askeri anlamda hazırlıklarını çoğaltan ve bir saldırı için her türlü tedbiri alan Sırbistan'ın bu hazırlıkları Bosna, Tuna vilayetlerinden ve Yenipazar kumandanlığından alınan telgraflardan da anlaşılmaktadır (Özkan 267). Semlin Başkonsolosu Fitzio

Efendi de 22 Mayıs 1876 tarihli raporunda 20 Rus subayı, 2 Amerikalı, birkaç İtalyan, Prusyalı, İsviçreli ve Avusturyalı Slavlar ve Eflak'tan bir Sırp'ın hizmet için Belgrad'a geldiğini, Savaş Bakanı Nikoliç'in "15 gün içinde tamamen hazır olunacağını ancak ekinleri hasat etmeden önce Türkiye'den gelecek provokasyonlar dışında savaş ilan etmeyeceklerini..." söylediğini bildirmiştir (HR.SYS 160/5).

Savaşın İlanı ve Gelişimi

Sırbistan Prensi Milan'a ve Karadağ Prensi Nikola'ya 8 Haziran 1876'da birer telgraf gönderen ve seferberliklerin sebebini soran Osmanlı Devleti'ne Sırlar yumuşak cevaplar vermişlerdir. İstanbul'a bir adam göndereceklerini de bildiren Sırlar, bahsettikleri delegeyi göndermedikleri gibi 22 Haziran'da bir ultimatoma göndermişlerdir. Prens Milan ağır ithamlarla dolu ultimatomdan sonra senelik bir vergi karşılığında Bosna'nın idaresinin Sırbistan'a bırakılması için İstanbul'daki kapı kethüdasını görevlendirmiş ve gönderdiği mektubu da görevli kişi Bab-ı Ali'ye gelerek okumuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nin cevabını beklemeden (Özkan 268-271) 1 Temmuz 1876'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir (Uygur 584; Nuza 733). Halkına yayınladığı beyannamede Prens Milan, Bosna-Hersek Hristiyanlarını Türk zulmünden kurtarmak için silahlarını onların silahları ile birleştireceğini ifade etmiştir. Ertesi gün ise Karadağ savaş ilan etmiştir (Nuza 733).

Savaş ilanında hedef olarak Orta Çağ Sırp İmparatorluğu'nun sınırlarını gösteren Prens Milan dışında Sırp kamuoyu da ordularının birkaç haftada İstanbul kapılarına dayanacağını öngörmekteydi. Basında ise başkentin Belgrad'dan Sofya ve Selanik'e taşınması tartışılmaktaydı (Karal 17; Armaoğlu 505; Özkan 270-271). Savaş ilanı ile birlikte Rusya'dan ve diğer ülkelerden gönüllüler gelmişler, para ve silah yardımı da yapılmıştır. Balkan ülkelerinden Romanya ve Yunanistan tarafsızlıklarını ilan etmişlerdir (Hamzaoğlu 392).

Garibaldicilerden oluşan bir askeri müfreze de bu savaşa katılmış ve Bulgaristan, Yunanistan, Voyvodina, Dalmaçya, Hırvatistan ve Yugoslavya'nın diğer bölgelerinden gönüllüler de savaşa katılmışlardır (Djordjeviç 136).

Rus Gönüllüler

Savaş ilanı ile Rus kiliseleri Sırp zaferi için dua etmeye başlarken, Moskova metropoliti de Sırp ve Karadağlılara yardım için özel bir program düzenlemiştir (Özkan 273). 1858 yılında kurulan Slav Yardım Komitesi, 1876 Kasım ayına kadar 1,5 milyon dolarlık bir para yardımında bulunacaktır (Kurat 581). Ayrıca General Çernayef'in de Slav Komitesi başkanına kampta bir kilise olmadığını belirterek, kampta dua edeceklerine resim ve heykellerin gönderilmesini talep eden bir telgraf çektiğini Macar gazetesi Vasarnapi Ujsag yazmıştır (Mızrak 73). *Sırske Novine* adlı Sırp resmi gazetesi de "Slav meselesi" başlığıyla neşrettiği bendde Vilna'da Sırp yaralılarına yardım için ilk kez

6000 ve ikinci defa 1200 ruble toplandığını ve diğer cemiyetler tarafından da yardım parası toplanması için çok gayret gösterildiğinden dolayı Rusya imparatoriçesinin bizzat bütün komitelere teşekkür ettiği yazılmıştır (HR.TO. 330/50). Rusya'dan Sırbistan'a 4000 gönüllü gitmiştir (Kurat 581; Nuza 733). Bunlar arasında pek çok doktor ve hemşire de vardı. Rus gazeteleri de Sırp askerleri için hatırı sayılır bağışlar toplamıştır (Mızrak 72). *Russkoe Obozreniye* gazetesi Slavlara yardım götüren Rus gönüllülerini "kendileri fakir ancak kalpleri Karun kadar zengin iyiliksever insanlar" olarak tarif etmiştir. *Sovremennie İzvestiya* gazetesi ise "Rusların sadece paralarını değil ayaklarındaki terliklerini, üstlerindeki elbiselerini çıkararak Balkan halklarına gönderdiğini" ifade etmiştir. Rus yayın organları halkı yardıma teşvik etmeye çalışmışlardır. Bunun için en ücra yerlerdeki yardımları bile aktarmışlardır, halkın yardımlarının daha üst seviyeye çıkması amaçlanmıştır. *İstoriçeskiy Vestnik* dergisi Moskova'ya gönüllü akınının Rusya'nın bütün bölgelerinden devam ettiğini büyük bir memnuniyetle okuyucularına duyurmuştur. Rus gazeteleri Sırlara yardıma giden Rus gönüllü askerlerin kusursuz birer savaşçı olduğunu iddia etse de Sırbistan'a giden gönüllülerin çoğu askeri bakımdan yetersizdi. Hatta Sırlara bazı yerlerde yarardan çok zararları olmuştur (Demiroğlu 272-274). Bu gönüllülerin birçoğu aldıkları borçları ödememiş, bir de Belgrad kahvehanelerinde kafaları tütsüleyerek Sırlara hakaret etmişlerdir. Rus Panistlavistleri ise Sırp köylüsünün ne savaşa ne de Panislavizme hiçbir ilgi beslemediğini görmüşlerdir (Kurat 581). İngiltere'nin Belgrad Başkonsolosu White da eğitimsiz rençberlerin görünüşte askeri birlik oluşturmak için mükemmel kaynak olmalarına karşın savaşta muharebe etmek için gerekli nitelikleri henüz kazanamadığını ve savaş meydanlarında kahramanlık göstererek elde edecekleri zaferden çok evlerini ve çiftliklerini düşündüklerini ve köylü çiftçilerin savaştan bıkmış durumda olduklarını belirtmiştir (British Documents 2, 318). Batı Avrupa kültürü ile yetişmiş Sırp aydınlar ise Ruslar ile aralarında ortak hiçbir şey bulamamışlardır. Kasım 1876'da mütareke yapıldıktan sonra çapulcu takımı ve kötümser Panslavistler Rusya'ya dönmüş ve yaptıkları propaganda ile Sırbistan hakkında olumsuz yorumlarda bulunmuşlardır. Rusya artık bütün bakışını Bulgaristan'a çevirmiştir. Dolayısıyla Osmanlı-Sırp savaşından en karlı çıkanlar Osmanlı Devleti idaresinden kurtulmak isteyen Bulgarlar olacaktır (Kurat 581). Rusya'da Bulgarlara sempati gittikçe artarken Slav komiteleri Bulgarlara yardım göndermeye başlayacaktır. Filibe'de "Müslüman fanatizmi(!)"nin kurbanı olan "zavallı Bulgarlara(!)" cemiyetinin yardımlarının ivedi ulaşması için gereken çalışmalar yapılırken, toplanan yardımların önce Karadağ ve Sırbistan'a gönderilmesi rahatsızlık oluşturmaya başlayacaktır. Çünkü Bulgarlar henüz bir yardım almamışlardı (Kapıcı 525).

Nikola ile Osmanlı Devleti'ne isyan eden Milan yeni bir Bulgar isyanı çıkmasını beklerken, Sırlar ve Karadağlılar Bosna-Hersek'teki isyancıların da kendi saflarına katılacaklarını düşünüyorlardı (Urhan 202). Rusya'nın Balkan Slavlarına yardım kampanyalarına Odessa'daki demiryolu işçileri, değişik

bölgelerdeki işçi, köylü ve otel hizmetlisi gibi dar gelirli insanlar dahi katılmışlardır (Urhan 203). Kâğıt fabrikası işçileri aylıklarının %1'ini, yöneticiler ise %2'sini Balkan Slavlarına bağışlamışlardır (Demiroğlu 252). Rusya'nın tüm şehirlerinde Sırp ve Karadağlılar için yardım toplamaya başlamış, Kasım ayı sonunda hediyeler hariç bu yardım miktarı 3 milyon rubleye ulaşmıştır (Urhan 203).

Kafkasya'da ve Orta Asya'daki işgalleriyle ve içerdeki reformlarıyla kendine güveni artan Rus hükümeti 1875 Bosna-Hersek ayaklanması ile başlayan ve 1876'daki Bulgar ve Sırp ayaklanması ile giderek büyüyen Balkan krizine müdahale etmek için hazır olmuştur. Hükümete, Çar'a ve Dışişleri Bakanı Gorçakov'a göre ise reformlara devam etmek ve bir süre daha dış krizlerden uzak durmak gerekiyordu. Savaş Bakanı Milyutin ve arkasındaki Panslavist basın ise Rusya'nın Balkanlar'da aktif bir politika izlemesine taraftardı. İvan Sergeyeviç Aksakov, Mikhail N. Katkov, N.A. Danilevski ve Fyodor M. Dostoyevski gibi önde gelen Panslavistler Balkan Slavları ve Ruslar arasındaki kan ve din bağından dolayı Slavların Osmanlı egemenliğinden kurtulup bağımsız olması için Rusya'nın Balkan krizine müdahale etmesini ve hatta Osmanlı Devleti'ne savaş açmasını istiyordu. Onlara göre Balkan Hristiyanlarının acılarına son vermek için Türkler Avrupa'dan atılmalı ve Rus koruması ve etkisi altında yeni Slav devletleri kurulmalıydı. Bazıları Rusya'nın bu amaçları gerçekleştirmek için İstanbul'u ele geçirmesi gerektiğini bile ileri sürmüşlerdir. Nitekim Çar, Panslavist basın ve entelektüellerin baskıları ve bu propagandayla dini ve milli duyguları kabaran halkın desteği ile Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş açacaktır (Acar 213).

Slav Yardım Komitesi Sırbistan'a gidecek subaylara 200-250 ruble, erlere ise 100 ruble aylık bağlamıştır. Buna ek olarak ülke dışına kadar ücretsiz yolculuk ve yemek fişi de temin edilirken Belgrad'a geldiklerinde silah ve teçhizat verilmiştir. 22 Kasım-4 Aralık 1876 tarihleri arasında Rusya'dan Sırbistan'a Nikolayev demiryolları ile 24, Nijegorod demiryolları ile 40, toplamda 64 gönüllü gönderilmiştir. Biletler her iki demiryollarında da 3. sınıfta ve ücretsiz olarak düzenlenmiştir. (Demiroğlu 254-256). Gönüllülerin listesi şu şekildedir:

- a. 4-10 Aralık 1876 arası memleketlerine dönen gönüllü sayısı 102 asker olup, 49'u subay 53'ü astsubaydır. 3.559.50 ruble yolluk harcanmıştır.
- b. 11-19 Aralık 1876 arası memleketlerine dönen gönüllü sayısı 163 asker olup, 71'i subay 92'si astsubaydır. 6.309.97 ruble yolluk harcanmıştır.
- c. 25 Aralık 1876 -1 Ocak 1877 arası memleketlerine dönen gönüllü sayısı 61 asker olup, 42'si subay 19'u astsubaydır. 2932 ruble yolluk harcanmıştır.
- d. 1-7 Ocak 1877 arası memleketlerine dönen gönüllü sayısı 83 asker olup, 40'ı subay, 43'ü astsubaydır. 2579 ruble yolluk harcanmıştır.
- e. 7-15 Ocak 1877 arası memleketlerine dönen gönüllü sayısı 98 asker olup, 41'i subay 57'si astsubaydır. 2232 ruble yolluk harcanmıştır.

f. 15-22 Ocak 1877 arası memleketlerine dönen gönüllü sayısı 41 asker olup, 26'sı subay 15'i astsubaydır. 1041 ruble yolluk harcanmıştır. (Demiroğlu 284-286).

Askeri yardımların en önemli kısmını sağlık alanındaki yardımlar oluşturmaktaydı. Aralık 1875'te Rus Kızılhaç örgütü ilk hastanesini Karadağ başkenti Çetine'de kurmuştur. Eylül 1876'da Karadağ'da Rusya'dan gelen 14 doktor, 13 sağlık memuru ve 12 hemşire görev yapmaktaydı. Belgrad hastanesinde ise Kiev ve Moskova gönüllüleri, Deligrad'da Gorki, Kraguyevats'da Ryazon, Yagodina'da ise Harkov gönüllüleri çalışmaktaydı. Sırp asilerine tıbbi yardım sadece gönüllü doktorlar tarafından yapılmıyor, Rusya da sahasında uzman doktorları belirli bir ücret karşılığında bu bölgeye görevlendiriyordu. Rus Kızılhaç Örgütü'ne bağlı 115 doktor, 4 eczacı, 118 hemşire, 41 tıp öğrencisi ve 78 sağlık memuru savaş süresince görev almıştır. Rus Kızılhaç Örgütü bu hizmetler için 700.000 rublenin üzerinde para harcamıştır (Demiroğlu 254-256). Rusya imparatoriçesinin başkanlığı altındaki imdat komiteleri de yaralı Sırp'lar için 26 doktor ve 28 hastabakıcıyı Peşte üzerinden Belgrad'a göndermiştir. Üzerlerinde Kızılhaç işareti olan bu kişilere tarafsız sayılarak dokunulmaması, Osmanlı askerinin gördüğü yerde bunlara iyi muamelede bulunması Vidin, Niş, Yenipazar, Mitroviçe ve Bosna komutanlıklarına bildirilmiştir. Aynı komutanlıklara bir talimatname daha gönderilip çocuk, kadın ve yaşlıların, silah bırakanların, itaat edenlerin yaralanması, öldürülmesi, mal ve eşyalarına saldırılması, esir düşenlere de eziyet edilmesi yasaklanmıştır (Özkan 277).

Sırpske Novine adlı Sırp resmi gazetesinin 9 Ekim 1876 nüshasında "Slav meselesi" başlığıyla neşrettiği bende göre; Miralay Golvaçof Sırbistan'a gitmek üzere Kilizavetgrade'den ayrılmıştır. Yine ekserisi Kazak ve Sen Jorj nişanına sahip Rusya askeri olmak üzere 150 kişilik bir fırka Sırbistan'a gitmek üzere Hocabeğ'den hareket etmiştir. Gezerçof'dan Sırbistan'a 60 nefer gönüllü ile 80 baş beygir gönderilmiştir. Tayrok'da 8000 ruble yardım parası toplanmıştır. Buradan her gün 200 neferden oluşan Kazak fırkaları geçmiştir. Ekim'in 1. günü Sırbistan'a 900 kişi gitmiştir. Binbaşı Hristof 200 kişilik bir fırka ile savaş yerine gitmiştir. Sarapoli'de 6110 ruble yardım parası toplanmıştır. Buradan hareket eden bir bölük süvari Yaş ve Turnuseverin yoluyla Sırbistan'a ulaşmıştır. (HR: TO 330/50).

Savaşta Bulgaristan, Yunanistan, Voyvodina, Dalmaçya, Hırvatistan ve Yugoslavya'nın diğer bölgelerinden gönüllüler olduğu gibi Garibaldicilerden oluşan bir askeri müfreze de yer almaktaydı (Djordjeviç 136). Garibaldi taraftarlarından bir Miralay'ın kumandası altında dahi İstanbul, Hocabeğ, Roma ve Turen İtalyanlardan oluşan 700 kişilik bir gönüllü fırkası Hocabeğ'den hareketle Sırbistan'a gitmiştir (HR. TO 330/50).

Memleketeyn, savaşa karışmayarak gönüllülerin kendi toprağından geçmemelerine dikkat ediyor gibi görünse de gerçekte geçişlere yardımcı bile

olmuştur (Özkan 273). 29 Ekim 1876'da Bükreş'ten gelen bir mektup tercümesinde; Eflak askerinin toplanmasının icra olunacağı ve bir ordu İbrail, bir ordu Bükreş, bir ordu Yaş ve bir ordunun Krayova yanına toplanıp, bu dört ordunun ihtiyat askerleriyle beraber yaklaşık 80.000 kişiye ulaşp, olunan manevra talimlerine göre askerler dağılmayıp Tuna sahillerine sevk olunacağı mühim yerlerce rivayet olunmuştur denmektedir. Bu asker toplanmasının yalnız manevra talimine dayandığını müdürlerin gazetelerinden çoğu tekzip ettiğini (HR.MKT. 944/89; C.HR.104/5163) ancak bu gazetelere itimat olunamayp bunun yalnız Avrupa'nın gözlerine toz atmaktan ibaret olduğu yine bu mektupta belirtilmiştir (HR.MKT. 944/89). Gelen habere göre Avusturya'nın Eflak hududuna 80.000 kişi sevk edeceğini ve bunların sevk yerinin Transilvanya'da Braşova olduğunu, Sırbistan'a giden Rusya gönüllüleriyle dolu 42 vagonlu 2 tren geçtiğini bildirmiştir (C.HR. 104/5163; HR.MKT. 944/89).

Yine Bükreş'ten alınan bir diğer mektup tercümesinde Aleksinaç ve özellikle Deligrad'ın Osmanlılar tarafından alınmasının müdürler arasında büyük ızdırab oluşturduğu çünkü müdürlerin ve Eflak hükümetinin kamara tarafından uygulamaya konulacak birçok tasavvur ve düşüncelerinin Osmanlıların bu fetihleriyle ihlal olduğu belirtilmiştir. Prensın kamaranın açılışı hakkındaki nutku okununca içeriğinin ne derece barışa meyilli olduğu görülecektir. Ve bu da bahsedilen önemli yerlerin alınmasından kaynaklanmaktadır. Memleketeyn savaş hazırlıklarına girişirse birçok subayları istifaya hazır durmaktadır. Bu subaylar savaş için doğmadıkları cevabını vermişlerdir. Osmanlı askerinin fetihleri akabinde barış olacağı herkesin emelidir.

Bükreş'ten alınan diğer bir özel mektupta ise kamaraların açılışına hayli zaman olduğu halde yine de fevkalade olarak açılacağı, bakanların değiştirileceği, bu doğru çıkarsa Türkiye için buradan da bir gaile çıkacağını muhtemel olduğu bildirilmiştir. Silahaltına alınan askerlerden 10.000'den fazlasının Bükreş içinde mevcut olduğu, bunları barındırmak için yeterli kışlalar olmadığından birazını evlerine koyduklarını ifade etmiştir. Maliyenin parasızlığının had safhada olup, Londra'ya borç için özel suretle memur gittiği eğer başaramazlarsa işlerinin yaman olduğu, madenlerin azlığının bazı teşebbüs ve tasavvurlarına mani olduğu, iki üç güne kadar Rusya askerinin Bükreş'e geleceği söyleniyorsa da gerçek olup olmadığı meçhul olduğu bildirilmiştir (HR.MKT. 944/89). Ayrıca Memleketeyn Prensi Prens Charles'in kamaranın olağanüstü açılışında söylediği nutuk da gönderilmiştir. Prens Charles 2 Kasım 1876'daki toplantıda şunları söylemiştir:

Sayın Senatörler, Sayın Vekiller,

Ülkenin haklı bir sabırsızlıkla sizden beklediği zahmetli reform ve iyileştirme çalışmalarının bir an önce tamamlandığını görme ihtiyacı karşısında içinde bulunduğumuz ciddi koşulların mevcudiyetinde

ve etrafımızda gelişen olayların ortasında, Yasama Meclisi'nin toplanması için Anayasa tarafından belirlenen süreyi ilerletme ve sizi olağanüstü toplantıya çağırma kararı almış bulunuyorum.

Yabancı devletlerle ilişkimiz çok iyi durumda. Hükümetimin Balkan yarımadasındaki mücadelelerin başlangıcından bu yana benimsemiş olduğu tutum olan tarafsızlık tutumumuzu korumamız konusunda tüm garantör güçler tarafından teşvik edilmekteyiz.

Bab-ı Ali'nin kendisi şimdiden iddialarımın haklılığını kabul etmeye daha istekli görünüyor.

Her gün Avrupa'nın büyük güçlerinden Romanya ile ilgili olarak gösterdikleri teveccüh duygularının en iyi ifadelerini aldığımızı söyleyebiliriz.

Böylelikle ulusal temsilciliğin hükümete verdiği sağduyulu ve sağlam yön sayesinde gücünün ötesindeki tehlikelerin Romanya devletini tehdit etmesi durumunda, garantör Avrupa'nın güçlü kalkanının, toprak bütünlüğümüzün ve ulusal haklarımızın savunmasında bizi başarısızlığa uğratmayacağını umabiliriz. Bu arada, tüm Avrupa güçlerinin Hristiyan halkların kaderini iyileştirmek için gösterdiği çabalar sayesinde, çok yakın bir geleceğin Doğu'ya sükuneti getireceğine olan inancımız tamdır (HR.MKT. 944/89).

Sabah gazetesinin 8 Kasım 1876 tarihli 221. sayısında Romanya'nın harp hazırlıklarında bulunması ve bu hazırlıkların Slavlara karşı olmadığını belirterek mütemadiyen silahlanması teessüfle karşılanmıştır. Romanya'nın hala tarafsız kalacağını ve sırf Rusların savaşa sokma ihtimaline karşı tedarikli bulunmak istediği iddiasını ileri sürmesinin Romenlerin Osmanlılara karşı savaşmayacaklarına dair bir teminat olamayacağını yazmıştır. Ayrıca ahali Slav olmayan ve Slavların düşmanı olan Memleketeyn'in meselenin başında tarafsız kalmışken, Tuna'dan Sırbistan'a sevk edilmek istenen Osmanlı filotilasının geçmesine engel olmakla isteyerek veya istemeyerek Sırbistan'a ve Slav emellerine büyük hizmetlerde bulunduğunu, kendi menfaatleri altına kendi eliyle lağımalar doldurduğunu, bundan başka Rusya'dan Sırbistan'a gönderilen asker ve savaş levazımı sevkiyatına vasıta olduğunu da yazmıştır (Bakal 254-255).

Bulgar Gönüllüler

Rusya'da kurulan Slav komiteleri; 15 yıldan beri Sırbistan'da bazen de Sırbistan havalisinde olan Bulgar vilayetlerinde bir olay çıkarmak ümidiyle pek çok çalışmış ve milyonlarca para sarf etmiş olduğu halde en önce Sofya tarafında ve daha sonra Tuna vilayetinde birbirini müteakip yaptıkları ihtilalin meyvesini koparamadıklarından teşebbüslerini başka tarafta gerçekleştirmek için gerekli sebeplerin oluşmasına çalışmışlardır. 1875'te Hersek'te çıkan ihti-

lal bunlara uygun düşmüş ise de, o zaman Sırbistan savaşa henüz hazır olmadığından Bulgar komitelerinin Filibe'deki Rusya Konsolosu Nayden ve Rusçuk Konsolosu Maşnin vasıtasıyla Bulgaristan'da da Hersek ihtilaline eşdeğer bir ihtilal çıkarmak maksadıyla Kızanlık, Eski Zağra ve Hasköy ve Çeryan kazalarında bir Bulgar fesadı çıkmış ve belirtiler oluşmuştu. O zaman bu ihtilal izlerini süratle söndürmeyi başaran Edirne Valisi Hurşid Paşa ile Filibe Mutasarrıfı ve Zağra ve Kızanlık kaymakamları Rusya elçiliğinin şiddetli tebligatı üzerine değiştirildiklerinden Slav komitelerinin tahrik ve teşviklerinden dolayı ve bağımsızlık arzusuyla Bulgarlar, Sırbistan'ın Mayıs ayı içinde olacak harekâtının çıkışına kadar bekleyemeyerek Nisan ayı içinde yer yer isyan ile birçok günahsız Müslümanı katletmeye girişmişlerdir. Onların bu hareketlerine karşılık oralardaki Müslümanların da can ve mallarını savunmak için mecbur oldukları hareketler birçok halleri doğurmuştur (Y.EE. 10/21).

Sırp- lar ise idari hürriyete sahip oldukları tarihten beri bağımsızlık kazanmak için uygun zamanı bekliyorlardı. Bu süre zarfında göstermiş olduğu nakdi ve askeri kuvveti Moskova ve Petersburg şehirlerinde kurulmuş olan Panslavizm komitelerinin gönderdiği para ve gönüllü tarzında topladığı askerler ile bir kat daha çoğalttıktan ve gazetelerin hesap ve tahminlerine göre toplam kuvvetini 150.000'e vardırıktan sonra savaşa başlamıştı. Sırp- lar ordularını bir kere Sofya ve Filibe kırlarına indirebilirse ayaklandıracağı Bulgarlar tarafından çok yardıma nail olacağını da ümit ediyordu. Hatta Niş taraflarına saldırısında Bulgarlara vermek için her neferin sırtına bir de büyük bir tüfek vermişti (OSK Kutu:8 Gömlek:2 Belge 2-2-3-4). Niş kuşatmasını gerçekleştiren Morava ordusu birkaç kola ayrılmıştı ve Çernoyef komutasındaki ana kolun Babina Glava'yı ele geçirip Ak Palanka ve Pirot tarafına yönelmesi, Niş ve Bulgaristan arasındaki bağlantıyı kesmesi ve mümkünse Bulgaristan'da ayaklanmaya neden olması gerekiyordu (Yovanoviç 36).

Sırbistan Prensliği, Osmanlı askerleri tarafından Sırbistan'a hücum edilmeden önce Bulgaristan'ı ayaklandırmak için çok gayret sarf etmiştir. Belgrad matbaasında Bulgarlara dağıtılmak üzere Bulgar dilinde binlerce beyanname bastırılmıştır (HR.TO. 122/70). Bulgaristan halkını ayaklanmaya davet eden Bulgarca çağrının yanı sıra Sırbistan'da yaşayan Bulgar göçmenlerden bir müfreze kurulmuştur. Bu müfreze Rus-Bulgar tugayı dâhilinde askeri operasyonlara katılmıştır (Djordjeviç 137). Bulgar gönüllüler aralarında P. Hitov ve F. Totju'nun da bulunduğu birçok general ile birlikte Bükreş'teki Rus Konsolosluğu aracılığıyla Sırbistan'a geçmişlerdir (Stoyançeviç 408). H. Botev'in ölümünden sonra ılımlı kanat öne çıkmış ve Nisan ayaklanmasının kurbanlarına yönelik hibelerin toplanması amacıyla kurtuluş komiteleri kurulmuştur. Başlarında Rus Vladimir Jonin'in bulunduğu çok etkin Slav yanlıların müdahalesiyle yaşlılar ve gençler arasındaki yanlış anlaşmaları düzenleyen ve Sırp- Türk savaşında gönüllülerin katılmasını örgütleyen Bulgar Merkezi Hayır Camiası kurmuşlardır (Djordjeviç 137). Süvari ve pi-

yade Rusya askerinin durmaksızın Sırbistan'a girişi Baserabya'ya 160.000 kadar Rusya askerinin toplanması ve Eflak'a saldırı için hazırlandıklarının haberleri ve Rusya'nın fesadı üzerine Bulgarlarca düşünce ve tavırlar değişmiştir. Bulgarları sükunet içinde bulunduracak şey ise kuvvetli şekilde bütün askerinin vücudu olmuştur (HR.SYS. 1232/14).

İstanbul Rusya Konsolosluğu marifetiyle Hocabeğ'e yollanan Bulgarlar vapur ile Hocabeğ'e konsolosluğun emrini hâsıl oldukları halde gelmeye devam etmişlerdir. Bulgarlar, Sırbistan'a sevk olunmak üzere gönderilmekte iseler de güya uğradıkları mezalim ve saldırılardan dolayı Rusya halkına iltica için geliyorlarmış gibi haber yaymışlardır (HR.TO. 330/45). Hocabeğ'e ulaşan Bulgarların miktarı zamanla azalmış ise de yine de gelmekte olduklarını fakat düştükleri sefaletten dolayı mecburen harcırahlarının ve Hocabeğ'de edecekleri borçlarının Osmanlı Konsolosluğu tarafından ödenmek gerekip gerekmeyeceğini Hocabeğ Konsolosu sormuştur. Yine bu Bulgarlardan birinin geçiş kağıdını Osmanlı pasaportu zannederek vize olunmasını kendisinden talep ettiğini Hocabeğ Osmanlı Konsolosu bildirmiştir (HR.SYS. 291/4; HR.TO 331/8). Bulgaristan ahalisinden Kristo Panalatof adlı kimse Rusya'ya gittiği cihetle geçişine engel olunmaması için eline İstanbul Rusya Konsolosluğu tarafından geçiş kağıdı verilmiştir. Rusya Konsolosluğu Direktörü Lebzeviç tarafından imzalanmıştır (HR.TO. 331/8). Konsolos nereye gittiklerini ve hallerinin sonunda Rusya'da yerleşmiş diğer Bulgarlar gibi olacaklarını bilmeyerek gelmekte olan bu kişilerin hareketlerini durdurmak için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir (HR.TO. 330/45). İstanbul'daki Rusya elçiliği doktoru Aleksandr Karadiyonoviç ile Rusya'nın Filibe Konsolosu olup İstanbul'da bulunan Nayden Gerof marifetiyle Sırbistan için Bulgar gönüllüleri toplanmakta ve onların Hocabeğ'e Rusya vapurlarıyla sevk edilerek oraya ulaştıklarında ihtilal komiteleri tarafından silahlandırılıp Sırbistan'a gönderilmekte olduğu haber alınmıştır. Zabtiye Nezareti'nden bu konuda sağlam tedbirler alınması istenmiştir (HR.MKT. 941/24). Beyoğlu Mutasarrıflığı da cevaben, bu işe Karadiyonoviç ile Nayden Gerof'un memur olduğunu, bunların icra vasıtalarının biri uzun boylu, kır sakallı, beyaz poturlu Hırvat ve diğeri uzunca boylu Bulgar elbiseli, başı Bulgar kalpaklı, 50-60 yaşlarında adamlar olduğunu bildirmiştir. Bunların dutluk arkasında ve sol tarafında olan kahvelerin ikincisinde oturarak, tedarik olunan adamların oraya götürülmekte ve oradan da Pazar, Pazartesi ve Perşembe günleri Rusya Konsolosluğu'na götürülüp orada işleri bitirildikten sonra doğruca Rusya vapuruna götürülerek Rus Konsolosluğu'ndan her bir vapur için tayin edilmiş ve önceden vapura gönderilmiş olan memura teslim edildiklerini belirtmiştir. Memurun bunların evraklarını vapurda düzenleyip kaptana vererek Büyükdere'ye çıktıktan sonra şahıslar Hocabeğ'deki komiteye teslim edilmekte ve oradan da bunların yine Rusya vapuruyla Kalas'a ve oradan da Sırbistan'a gönderilmekte olduğunun araştırmalardan anlaşılmış olduğunu bildirmiştir. Belirtilen günlerde konsolosluk ve kahvehaneye birer özel memur gönderilip dolaştırılırsa aracılık edenlerin ve toplanan adamların görülebileceği ve gönderilen şahısların geri

döndürülmesi istendiği takdirde bunlar vapura bindiklerinde pasaportsuz olduğundan, pasaport memurlarıyla diğer memurlar tarafından iskele başlarında veya birkaç sandal gezdirilerek deniz üzerinde pasaportları yoklatırıldığında işin meydana çıkacağını ve bundan dolayı bu surette o günlerde 50-60 şahıs gitse de biraz azalmış olduğunu, yine de biraz miktar gönderilmekte olduğunu ek olarak beyan etmiştir (HR.SYS. 1488/76).

Sırbistan Rusya aracılığı ile ateşkes isteyip Osmanlı Devleti ile barış yapıldığı zaman Bulgar gönüllüler Ruslar ile birlikte Sırbistan'ı terk ederek Romanya'ya geçmişlerdir (Stoyançeviç 408).

Yunan Gönüllüler

Osmanlı Devleti'nin Petersburg Elçisi Kabuli Paşa, Mösyö Giers ile olan mülakatında onun gönüllülerin sadece Rusyalılardan ibaret olmayıp her bir milletten olduğunu söylediğini belirtmiştir (HR.TO. 123/45). Sırp ve Karadağ ayaklanması başlarında eşkıyaya gönüllü yardımı yapan Yunanlılardan Albay Vizandiyos, Yunanlı gönüllülerden bir tümen teşkil etmek üzere Sırbistan'a gitmiş ve Prens Milan tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Daha sonra Yunanlıların Sırplarla gizli bir bağlaşma yaptıkları söylentisi çıkmış ancak Yunan hükümeti bunu yalanlamıştır (Baykal 256). Osmanlı Devleti'nin Atina elçisi de Yunan Dışişleri Bakanı ile görüşüp Yunanistan ile Sırbistan arasındaki ittifaka dair duyulan havadis ve bir de Sırbistan ile savaş çıkacak olursa Yunanistan'ın takip edeceği hareket tarzına dair kendisine kullanmış olduğu dil hakkında açıklama yapmasını istediğini belirtmiştir. Bakanın önceki ifadelerini geri alarak devletin tarafsızlık kaidesine tamamen uymak niyetinde bulunduğunu, önce bazı mertebe şüpheli dil kullanmasının bunun Yunanistan'da kamuoyunun bir aralık hasıl eylediği eğilimden korku ve endişeye düşmesinden kaynaklanmış olduğunu ifade ettiğini, Yunanistan'ın Sırbistan ile savaş çıkması durumunda takip edeceği politika hakkında bir aralık tereddüt etmişse de sonradan kendisine verdiği kesin teminat gereğince bütünüyle düşüncelerini değiştirmiş olduğunu bildirmiştir (HR.TO. 124/124).

Sırp savaşı başlamadan yani 1876 yılının başlarında General Alimpiç'i Çetine'ye, Garaşanin'i ise Atina'ya göndererek ortak hareket için çabalarını yenilemiş ve artırmıştı. Generalleri Atina'ya göndermesi, Osmanlı Devleti'ndeki Yunan bölgelerinde bir ayaklanma başlatmaya çalışmakla meşgul olan Selanik'teki Yunan savaş komitesi ile ilişkileri geliştirmekten başka bir şey başaramamıştır. O zamanlar Yunan hükümeti Büyük Güçler'in tavsiyelerini dinlemekte ve Slavlara karşı telafiler elde etmek için politikalarını edilgen bir şekilde yalnızca izlemek yönünde sürdürmekteydiler. Yunanistan, *Büyük Sırbistan*'ın kurulmasından korkmakta idi ve bir savaş projesinde yer alacak kadar hazırlıklı olmadıklarına dair Sırbistan'a bir bildiri yollamışlardı. Ağustos'ta alınan ilk yenilgilerden sonra Ristiç'in Yunanistan'dan talepleri yine başarısız olmuştur. Çünkü Yunanlılar ordularının hazırlıksız olduğunu

bilmekteydiler (Sumner 181). Bu yüzden Yunanlılar ordu ve donanmanın teçhizi için her tarafta yardım paraları toplayarak olağanüstü savaş hazırlıkları için ellerinden gelen gayreti sarf etmişlerdir (Baykal 256). Osmanlı Devleti'nin Semlin Konsolosu da Rusya'nın şu andaki savaşta kullandığı politika-nın düşmanlığın tatili veyahut Osmanlı Devleti'nin vaat ettiği ıslahat ve düzenlemeyi icra için değil fakat asi vilayetlere özerklik idaresi sağlanmasıyla Slav birliğini oluşturmak ve bu münasebetle Osmanlı ülkesinin ele geçirilme-sini kolaylaştırmak maksadına dayandığını Avrupa diplomatlarının şimdiye kadar anlamadıklarına teessüf ettiğini belirtmiştir (HR.TO. 108/70). Yine Semlin Konsolosu Sırların Rusyalıların yardımıyla vakit kazanarak mütareke olmadığı halde Osmanlı askerini Sırp toprağından atmak ve nasıl olursa olsun Osmanlı ülkesine gitmek üzere taarruzda bulunmak üzere tedarikatta bulun-duklarını bildirmiştir. Sırların Rusya devletinin düşünce ve niyeti meydana çıkıp yalnız kaldığı ve dost devletlerin Girit ihtilalinde gönüllülerini Girit'ten çağırmasına Yunan devletini mecbur ettiği gibi Rusya'nın da gönüllülerini Sır-bistan ve Karadağ'dan çağırma mecbur edeceği düşüncesinde olduklarını belirtmiştir. Sırların ilkbahar için son sürat tedarikatta bulduklarını, Yunan devletinin bir gönüllü fırkası kurmak niyetinde bulunan Miralay Bizantiyos'a derhal Sırbistan'ı terk etmesini ve Atina'ya dönmesini emrettiğini bildirmiştir (HR.TO. 330/57). Miralay da hükümetinin emri üzere Atina'ya gitmiştir (HR.TO. 108/70; Özkan 285).

Avusturya-Macaristan'dan Gönüllüler

Savaş başlayınca Avusturya idaresindeki Slavlar da yardıma koşmuş-lardır (Kara 17; Özkan 273). Savaşta yaralanıp ölümler arasında kalmış olan dört düşman askerinin ordugâha götürülüp yaralarına bakıldığını, bunlardan birinin Avusturya'nın hudut askeri çavuşlarından olup üzerinde üniforma bu-lunduğunu Ferik Mehmet Ali Seraskerlik makamına yazmıştır. Ayrıca Sırların Yavor'da Osmanlı askerlerinin karşısında bulunan kuvvetlerinin üç piyade levan (?) ve üç batarya top ile 300 atlıdan ibaret olduğunu, kumandanlarının 20 seneden beri Avusturya'dan Sırbistan'a iltica eylemiş olan General Zach olduğunu şahısların ifadelerinden anlaşıldığını eklemiştir (OSK Kutu:4 Gömlek:13 Belge:13-1). General Zach bu savaşta bacağı kaybedecektir (British Documents 4, 106).

Macarlar ise Türklere karşı dostluk siyasetinin kanıtı olacak uygulamalarda bulunmuştur. Macar Başkanı Kalman Tisza yayınladığı genelgeyle Macaristan'ın yandaşı ve dostu olan bir devlete karşı savaşmaya gitmek için sınırı geçen Sırp kökenli Macarlara ağır cezalar vermiştir (Namal 43). Ayrıca Macaristan hükümeti Sırlara yardım maksadıyla kurulan Slav komitelerinin al-datmalarına dair Macaristan İçişleri Bakanlığı tarafından kabul edilip Peşte resmi gazetelerinde neşredilen kararda yardım hareketlerine yeltenenler hak-kında şiddetli cezalar verileceğini açıklamıştır (HR.TO. 108/38). Buda-peşte'de milletvekili olan Sırp kıskırtıcısı Miletç, söz konusu genelgenin hükümlerine uymayı reddettiği için Novisad'da, adalet yüce mahkemesinin

emriyle parlamentonun önceden onayı olmadan halkın bir temsilcisinin tutuklanmasını yasaklayan anayasal haklara rağmen tutuklanmış ve yargılanmak üzere Budapeşte'ye götürülmüştür. Sırlar ve Macarlara dair 1872'deki Sırp Hükümeti Vekili Komutan Blaznavats “*Sırbistan ile Avusturya daha doğrusu Sırbistan ile Macaristan arasında uyuşma imkânsızdır. Macaristan'ın vücudunda nerede bir yara görürsem onu zehirlemeye çalışacağım*” demiştir (Namel 43). Bu konuya dair Gladstone da Blackheath toplantısında şu şekilde konuşmuştur:

Macaristan Macarları ile aralarında yaşadıkları Slav nüfusunun büyük çoğunluğu arasında ırksal bir kıskançlık olduğunu biliyorum; ancak tamamen içsel nitelikte olan bu yerel kıskançlıkların sınırların ötesindeki halkların toplumsal ve politik varoluşunun temel yasasını dikte etmesine izin verileceğini varsaymak -gerçekten de kabul edilmesine müsaade edilemez- imkânsız olurdu.

Avusturya'nın bu kıskançlıkları yenerek bu yıl boyunca çalıştığını memnuniyetle görüyorum ve ortak hedefe ulaşmak için büyük bir güç ve verimlilikle -çünkü etkinliği çok büyük önem taşıyor- işbirliği yapmaya devam edeceğinden de hiç şüphem yok (HR.MKT. 942/62-4).

Temmuz 1876 tarihinde Sırbistan'ın siyasi ve askeri durumu hakkında bilgi veren Belgrad'dan gönderilen raporda şu bilgiler yer almıştır:

Hükümet Macaristan'ın büyük düşmanı bulunan Groviç ile Vladimir İvanoviç'in elindedir. Ristiç'in mevkisi bir an tehlikede olduğundan ayrılması veyahut karşıtlarının galip gelmesi muhtemeldir. Birisi daha vardır ki el altından iş görmekte olup bu adam Prens ile milletin emniyet ve itimadını kazanmış ve bu gün yarın hükümet reisliğine geçmesi beklenmektedir. Hatta Pederinik nam ... kendisinin böyle bir mevkiyi kazanmasına kefilidir. Hudut boyunca kan dökücü savaş ve hükümet dairelerinde gizli düşmanlık oyunları devam ettiği sırada memleket de harap olmakta ve paraca yokluk çekilmektedir. Bir milyon dukalık zorunlu borcun ancak 340.000'i tahsil olunabildiğinden bir ve iki franklık nakit buyrukları ihracına mecburiyet görülmüştür. Şu kadar ki gerekli tedarikatın ikmalî altı yedi haftaya durdurulup o zamana kadar iş işten geçmiş olacağı cihetle bu buyruktan istifade olunamayacaktır. Öteden beri beklenen imdat hala yetişmedi. Yardımlarına güvendikleri yabancı subayların gelişi hayli vakitten beri gözlenilmektedir. Çok sayıda Macar Sırp'ın geleceğine dair gazetelerinde verdikleri haber safsatadan ibarettir. Bundan dolayı Sırlılar büsbütün başlı başına kaldıklarından yakında üzüntü ve ümitsizliğe düşecekleri açıktır. Bunların dışarıdan gelişini bekledikleri yardımın gelmeyişinden dolayı ettikleri telaşa delil şudur ki ne zaman Belgrad'a bir vapur gelecek olsa zabıta komiseri “Vapurda doktor var mıdır?” diye sormakta ve çoğunda hayır

cevabını almaktadır. Sırlar Rusya'nın teveccühünden olarak havadisle olan ilanları tafraları derecesinde yararlanamadılar. Ordularında bulunan Rusya subaylarının miktarı gayet az olup hiçbir işe de yaradıkları yoktur. Yaralılar için para vesairece olunan yardımlar kafi gelmiyor. Başkumandan Çernayef'e gelince hakkındaki emniyet ve itimat kaybolmaya başladı. Zira o Bosnalıların imdadına gidip de Sırların yararına hizmet edecek yerde Bulgaristan'a doğru ilerlemesine sırf Rusya yararını sağlama manası verilmektedir. Niş ve Vidin kırında toplanmış olan asker savunma hareketinde olarak ve ordunun büyük kısmı Bosna'ya gidecek diye ahalinin iknasına başlanılmıştır (OSK Kutu:9 Gömlek:45 Belge 42-2).

İngiltere'nin Belgrad Başkonsolosu White ise Lord Derby'ye gönderdiği raporunda şunları yazmıştır:

Prens Milan çevresini, kendi özgür seçimi ile değil, Skupçina ve onların eylem partisi destekçileri tarafından maruz kaldığı aşırı baskılar sonucunda, şimdiki danışmanları M. Ristiç ve M. Groviç ile kuşattı ve onların işbirliği olmadan hareket edemediği ya da alenen barışçıl bir politika benimsenmesini desteklemeye hazır olan yeterince güçlü bir yandaş grubunu emrinde bulundurmadığı sürece, bu savaşlar sona erer vermez, savaşların sonuçlarından ötürü her bir kamu adamını sıraya dizerek azarlayıp suçlamalarda bulunmaları gün gibi kesin olan iç tarafların çatışması ortasında otoritesini koruması belki de imkânsız olurdu.

Prens Milan'ın savaşı başlatma ve sürdürme sorumluluğunu taşıması gereken kabinenin aynı şekilde savaşı sona erdirmeye görevini de üstlenmesi arzusu tam olarak bundan kaynaklanmaktadır. Aslında Sırbistan'da, isteseler barış getirmek için bir kabine oluşturabilecek bir düzine kadar halk adamı var; Ancak bunun için savaş partisinin ilkesiz davranışlarını, savaş sürdürmenin tehlikeli sonuçlarını ve şimdiye kadar yapılan fedakârlıkların yok yere yapılmış fedakârlıklar olduğunu ortaya koymaları gerekecektir.

Bazıları, barış gelene kadar yaşanacak her gecikmenin ülkelerinin uğruna savaştığı dava için ölümcül sonuçlar doğurabileceğini görse de; mevcut koşullar altında hiçbiri makamlarının getirdiği sorumlulukları kabul etmeye istekli görünmüyor.

Bu savaşın uzaması ya bir Türk işgalinin izinden gideceği kesin olan tüm sıkıntı ve yıkımı beraberinde getirerek Sırbistan'ın harap olmasına yol açacak ya da şu an en hafif tabiriyle umutsuz hale gelmiş bir mücadeleyi uzatmak adına prensliğin tüm kaynaklarının tükenmesine sebep olacaktır.

Umutsuz diyorum çünkü Sırbistan Bab-ı Ali'nin kaynaklarını tüketme yolunda Türkiye'ye hala çok zarar veriyor olsa da, Rusya eninde

sonunda onu kurtarmaya gelmedikçe savaşı kendi sınırlarının ötesine taşımak konusunda artık en ufak bir umut dahi besleyemez. (British Documents 2, 318).

Bunlardan başka gönüllüler de Sırlara yardıma gitmişlerdir. Sırbistan'dan Bosna'ya dönmekte oldukları ihbar edilen Hristiyan Boşnak gönüllülerin uygunsuzluğa girişmemeleri için gerekli sağlama çalışmalarının yapılması Bosna vilayetine tavsiye edilmiştir (HR. MKT. 960/1). Yine Avusturya Topthane Müşiri'nin Brod'a geleceği ve Saraybosna konsolosunun Brod'da bulunan ailesi tarafından Karadağ'a giden gönüllülere birer florin yardım parası verdiği ve Avusturya'dan karşıya bir mühendis gelerek Gradiška telgrafhane ve kale etrafının resmini aldığı Banaluka Mutasarrıflığı ve Kumandanlığı'ndan gelen telgraf üzerine bildirilmiştir. Karadağ prensinin de Karadağ'ın tamamen Osmanlı askeri ile sarıldığından ve bu halin devamı kendilerinin mahvolmasına sebep olacağından bahisle Avrupa devletlerinden telgrafla yardım istediğinin iştirildiği de beyan edilmiştir (DH.ŞFR. 669/78).

Osmanlı tebaası olanlardan da gönüllüler çıkmıştır. Vrezne ahalisinden Hristo Dimitroviç adlı kimse de gönüllü olarak Sırbistan ordusunda bulunmuştur (HR.MKT 990/2; HR.SYS. 1414/3). Onun Beyoğlu zabıtası tarafından tutulup Seraskerlik makamına gönderilip orada tutulduğundaki sorgusunda Osmanlı Devleti tebaasından olup Sırbistan ordularında bulunduğunu haber verdiği kişiler de zabıta tarafından aranmaya başlamıştır (HR.MKT. 990/2).

Sonuç

Savaş Sırlar için büyük bir hezimetle sonuçlanmıştır. Yoğun Rus desteğine rağmen maddi yönden ve her anlamda zorlanan Sırlar yenilmekten kurtulamamışlardır. Özellikle Slav komitelerinin kesin olan desteği, Sırları ayakta tutmaya yetmemiştir. Savaşla aynı anda bir Bulgar ayaklanması çıkmasına güvenen ve bunun için çabalayan Sırlar umduklarına nail olamamışlardır. Rus gönüllü ve subaylarının yanı sıra Bulgarlar da birlikler oluşturarak Sırlara destek vermişlerdir. Yunan ve İtalyan gönüllülerin yanı sıra Avusturya-Macaristan Sırları da destek vermeye çalışmışlar ancak Osmanlı Devleti'ne dost ve tarafsız olan Macaristan bunu yasaklamıştır.

Rus Kilisesi'nin maddi desteği ve konsolosların gönüllü toplamadaki çalışmaları, en çok göze çarpan noktalar olarak değerlendirilebilir. Rus Kilisesinin ve Slav komitelerinin yanı sıra Rus Kızılhaç'ı da önemli sayılabilecek doktor, hemşire ve sağı personeli desteği vermiştir. Rusya bütün gücüyle Sırları desteklemiş ve savaşı kazanmaları için çalışmıştır.

KAYNAKLAR

- Acar, Kezban. *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*. Nobel Yayınları, 2004.
- Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

- Baltalı, Kemal. "1875-1878 Balkan Buhranı." *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, c. IX, no. 68-69, 1982, ss. 44-68.
- Baykal, Bekir Sıtkı. "Şark Buhranı ve Sabah Gazetesi (1876)." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. VI, no. 4, Eylül-Ekim 1948, ss. 219-258.
- Demiroğlu, Hasan. *Rusya'nın Balkan Siyaseti*. Selenge Yayınları, 2022.
- Djordjeviç, Dimitriye. *Revolutions Nationales des peuples Balkaniques 1804-1914*. Belgrad, 1965.
- Kapıcı, Özhan. *Osmanlı-Rus İlişkilerinde N. P. İgnatyev Dönemi ve Rusya'nın Osmanlı Siyaseti (1864-1877)*. 2013. Hacettepe Ü, Doktora tezi.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. c. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Kurat, Yuluğ Tekin. "1877-1878 Osmanlı- Rus Harbinin Sebepleri." *Belleten*, c. XXVI, no. 103, Temmuz 1962, ss. 568-592.
- MacKenzie, David. *Serbs and Russians*. New York, 1996.
- Mızrak, Sezgin Topal. *II. Abdülhamid Döneminde Türk-Macar Kültürel İlişkileri (Korvina Örneği)*. 2017. Muğla Sıtkı Koçman Ü, Doktora tezi.
- Namal, Yücel. *Türk- Macar İlişkileri (1850-1900)*. 2008. Muğla Sıtkı Koçman Ü, Yüksek lisans tezi.
- Nuza, Fehmi. "1293 (1877/1878) Osmanlı Rus Seferi II." *Türk Kültürü*, no. 180, Ekim 1977, ss. 732-751.
- Özkan, Ayşe. *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*. IQ Yayınları, 2011.
- Stoyançeviç, Vladimir. *Srbija i Bugari 1804-1878*, Belgrad, 1988.
- Sumner, B. H. *Russia and The Balkans 1870-1880*, Oxford at the Clarendon Press, 1937.
- Urhan, Vahit Cemil. *Karadağ'ın Bağımsızlığı'nı Kazanması (1851-1878)*. 2015. Gazi Ü, Doktora tezi.
- Uygur, Fatma. "93 Harbine Giden Buhranlı Dönemin Bazı Siyasi Olaylarının Fransız Büyükelçilik Yazışmalarına Yansımaları." *D.T.C.F Dergisi*, c. 60, no. 2, 2020, ss. 562-598.
- Yovanoviç, Slobodan. *Vlada Milana Obrenoviça*, c. 2, Belgrad, 1934.

Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Tasnifi Hariciye (C.HR.) 104/5163.

Dahiliye Şifre (DH.ŞFR.) 669/78.

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî (HR.MKT.) 941/24, 944/89, 942/62-4, 960/1, 990/2.

Hariciye Nezareti Siyasi Kalemî (HR.SYS.) 160/5, 1232/14, 291/4, 1414/3, 1488/76.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.) 108/38, 330/57, 108/70, 124/124, 1232/14, 331/8, 330/45, 330/50, 122/70.

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.) 10/21.

Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüd Başkanlığı (ATASE) Arşivi

Osmanlı-Sırp-Karadağ Harbi Koleksiyonu Kataloğu (OSK), Kutu: 8 Gömlek: 2
Belge: 2/2-3-4, Kutu: 9 Gömlek: 45, Belge: 45-2, OSK Kutu: 4 Gömlek:
13 Belge:13-1.

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Ottoman Empire: Revolt in the Balkans, 1875-1876, Part I, Series B, vol. 2, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of Amerika, 1984.

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Ottoman Empire in the War with Russia 1877-1878- The Powers and the Treaty of San Stefano 1878, Part I, Series B, Vol. 4, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of Amerika, 1984.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.